

ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

УДК 94:330.341.1

Людмила Чекаленко

КНР – СЕРЕДНЯ АЗІЯ: РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ШОВКОВОГО ШЛЯХУ

Автор статті розглядає схему реалізації Китаєм концепції економічного шовкового шляху в Середній Азії, досліджує механізми КНР опанування простором середньоазіатських країн радянського походження. При цьому характеризує застосовані китайською стороною різноманітні методи для досягнення мети: “дрібних кроків”, “тиску і примусу”, “зосередження перед стрибком”, “крок вперед, а два назад”, “м’яка сила” тощо.

Ключові слова: китайський чинник, пострадянські країни Середньої Азії, методи і засоби реалізації зовнішньополітичних інтересів, економічний шовковий шлях.

Держави пострадянського простору азійського регіону після розпаду СРСР фактично виявилися ізольованими від морських шляхів та географічно позбавленими ринків третіх країн. Не маючи вибору, саме вони нашвидкуруч віднайшли спільну мову з Москвою і включилися у всі кремлівські програми і плани щодо відтворення колишнього цілого, яким був СРСР. Економічно потужні держави, переважно ті, які мали достатньо енергоносіїв і практично не залежали від російського ринку збуту і російських сировинних поставок, обрали хоча й важкий до реалізації, однак самостійний шлях розвитку. Серед країн виявилися й такі, що через тиск Москви змушені були шукати іншу форму міжнародного існування, як, наприклад, Туркменістан, який закріпив власний нейтралітет з 12 грудня 1995 року.

Пострадянські європейські держави, зокрема Україна, Республіка Молдова, Грузія і Азербайджанська Республіка послідовно відстоювали власний суверенітет і право на самостійний розвиток, хоча наштовхнулись на жорсткий супротив Москви. Країни – “самостійники” задля помноження спільних зусиль у протистоянні торгівельному і політичному шантажу Росії об’єдналися в міжнародній організації ГУАМ, яка із приєднанням Узбекистану у 1999 році отримала назву ГУУАМ. В результаті виходу у 2003 році Узбекистану з організації ГУАМ повернулася до попередньої абревіатури, прийнявши оновлену назву: Організація за демократичний розвиток ГУАМ (ОДЕР–ГУАМ) із штаб-квартирою в столиці України м. Києві.

Спростовуючи всі необґрунтовані заяви щодо “щирих” намірів керівництва Росії на демократичне і рівноправне роз’єднання своїх колишніх партнерів з радянському блоку, зазначимо, що Москва готувалася до розвалу Союзу (нині вже “історичного рішення”) заздалегідь. Це підтверджують і попереднє переведення накопичених радянськими громадянами грошей з республіканських відділень ощадних банків СРСР в центральний Внешторгбанк Росії в Москву; а також реалізоване російським керівництвом підпорядкування – переведення провідних гігантів радянської промисловості союзного значення, що розташовані у колишніх республіках, під управління Росії ще до розпаду СРСР тощо.

Центральні ЗМІ поступово готували до цього кроку і громадську думку: апофеозно і голосно розгорталися судові справи нечесних на руку розкрадачів

державної власності – перших осіб деяких республік (узбецькі справи, молдовські негаразди). Політичні діячі минулої доби клеймили ганьбою, а силовики розправлялися за допомогою озброєних військ (як, наприклад, у Вільносі за наказом М. Горбачова) з “націоналістичними” виступами в країнах Балтії, а також в Україні; дали розгорітися вірмено-азербайджанському конфлікту в Нагірному Карабаху, а пізніше і в Придністров’ї. Планам ліквідації СРСР сприяв і ГКЧП – невдала спроба М. Горбачова утриматися при владі в Кремлі. Отже, на наше глибоке переконання, основними чинниками ліквідації СРСР і як наслідок посилення на цьому просторі позиції інших світових гравців, зокрема Китаю, були боротьба лідерів за владу та особистісні фактори прагнення наживи.

Більшість колишніх радянських республік опинилися в кардинально новій ситуації і знеацька були поставлені у нові умови політичного та економічного життя. Україна, спираючись на норми міжнародного права, намагалася захистити власні права і відстояти свою концепцію щодо об’єднання колишніх республік, а нині “незалежних держав”, всіляко протидіяти перетворенню Співдружності НД у наддержавну структуру, очолювану Російською Федерацією.

Серед гальмівних причин подальшого політичного розвитку пострадянських країн, яких нині Світ називає Новими незалежними державами (далі – ННД) виокремимо геополітичні виклики, що найяскравіше виявилися у жорсткій боротьбі Вашингтону і Москви за опанування цим регіоном. До зацікавлених гравців долучилася й Китайська Народна Республіка, яка обрала “м’який” варіант впливу на євразійський простір і завдяки такому вибору досягла доволі помітних успіхів у просуванні власних інтересів як у політичній сфері впливу на керівництво азійських держав, так і на економічний стан середньоазійських країн. Зазначимо, що за всієї зацікавленості регіоном інтереси Вашингтону до пострадянського азійського простору коливалися залежно від ринкової енергетичної кон’юнктури, яка, фактично, диктувала і формувала зовнішньополітичну поведінку цієї могутньої держави. Це і визначення номенклатури країн “вісі зла”, розгортання війн проти тих, хто пручався американському тискові, уведення санкцій, перехоплення ініціативи контролю за територіями, розміщення військових баз, вигідне кредитування тощо. Ідеться про американську присутність в Киргизстані, Таджикистані, Казахстані й Узбекистані під час розгортання іракської, іранської та афганської військових кампаній; про посилення американського впливу в Україні, в Грузії, Молдові і на Кавказі під час політичних криз тощо. Із реалізацією США геополітичних завдань, що підтверджують події в Іраку, Ірані або Афганістані, американський інтерес до регіону Середньої Азії, як транзитного шляху для перекидання військ (оскільки відпала потреба у дозаправці літаків ВПС Сполучених Штатів) і спрямування енергопотоків затухав, переключаючись на інші міжнародні суб’єкти, що потрапляли в точку американського зосередження.

На противагу США, реалізуючи економічні реформи, КНР відмовилась від ізоляціоністської політики, розширила співробітництво з країнами Середньої Азії та всіма міждержавними структурами СНД і, зокрема, з Росією. Зовнішньоекономічна політика КНР відрізняється комбінованим характером, який включає активні спроби проникнення на ринки країн ННД, водночас підкріплення співпраці політичними домовленостями. Так, Китай бере участь в Шанхайській організації співробітництва, водночас не поспішає приєднуватись до Євразійського Союзу на чолі з Росією. Навіть участь в діяльності ШОС містить елементи економічної, а не політичної інтеграції – міждержавне співробітництво всередині самої організації. Тобто жодних особливих політичних структур, які б виконували функції наддержавного уряду, ШОС не утворила.

Спостерігаємо, що поступово торгівельні відносин всередині регіону ННД втрачають колишню значимість в результаті зростання обсягів торгівлі з Китаєм та іншими країнами Азії. Очікувані зміни в структурі торгівлі лідерів простору ННД (переважно Казахстану), як бачимо, можуть мати не завжди позитивні геополітичні наслідки переважно для Росії, яка й нині намагається грати роль гравітаційного центру на пострадянському просторі [1].

Аналізуючи ситуацію, що складається в торгівельних потоках азіатських країн, можна зазначити превалювання взаємодії Китаю з Росією і Казахстаном, що пояснюється наявністю у Москви і Астани енергоносіїв, які посідають в товарній масі обороту з Китаєм першу позицію і приносять пострадянським країнам позитивне торгівельне сальдо.

Поглибленню співпраці Китаю з Казахстаном сприяє низка факторів: територіальна близькість, протяжність кордонів, наявність енергоносіїв. Це спостереження підтверджується і показниками двостороннього торгівельно-економічного обороту: з 391 млн. дол. у 1995 р. його обсяг досяг 40 млрд. дол. у 2016 р. Для порівняння, оборот Росії і Казахстану за 2015 р. склав 14,5 млрд. дол. Казахстан постачає Китаю сиру нафту і нафтопродукти, руди кольорових і чорних металів, ферохром, а також сільськогосподарські продукти: соняшник, шкіру, рибу, живих коней, чорний чай, пшеницю тощо.

До того ж, Китай є крупним інвестором для Казахстану: понад чверті казахстанської нафти добуто за участі китайського капіталу, а трубопровід також побудований за китайські інвестиції. Особливий статус, який надає китайська сторона казахстанським партнерам, підкреслено запрошенням лідером КНР Си Цзиньпіном президента Казахстану Н. Назарбаєва на головування самітом G-20. За результатами переговорів Астана і Пекін домовились реалізувати до 2020 року 51 спільний економічний проєкт. Казахстан йде назустріч Китаю і у вирішенні демографічної проблеми: вже розселив на своїй території вздовж прикордонної смуги півтора мільйона китайських громадян – етнічних казахів, які на переконання китайської сторони, “прагнуть жити на своїй історичній батьківщині”. До того ж, з 1991 по 2014 рр. понад 136 тисяч казахів з Китаю отримали статус оралмана – казаха-репатріанта, що переселяються до Казахстану з сусідніх країн [2].

Вагомим фактором двостороннього співробітництва є й торговельно-економічні зв'язки. За останні роки Казахстан явно перевищив російські показники торговельного обороту з КНР [3]. Якщо у 2001 р. товарооборот між Китаєм і Казахстаном складав 1.288 млрд дол. США, то у 2008 р. за рахунок сировинної продукції цей показник зріс до 17.55 млрд дол. При цьому обидві країни планують розширити співпрацю і на інші несировинні галузі економіки [4].

Активному просуванню Китаю на середньоазіатський ринок намагається протидіяти Росія, що поступово втрачає свої переваги і відповідно важелі в регіоні. Країна використовує власний чинник протидії експансії Китаю в Середній Азії, оскільки сама претендує на цю роль [5]. Стримуючим фактором для Китаю на сучасному етапі є також превалювання російського експорту над китайським імпортом, що можна пояснити високою часткою паливно-енергетичних товарів в загальному обсязі експорту Росії в Китай. В середньому цей показник дорівнює 42 % всього російського експорту. Однак, Китай, врахувавши таку залежність від російського чинника, вже випереджає Росію за багатьма показниками, зокрема і за зростанням частки експорту в світовій торгівлі промисловими товарами глибокої переробки. Не виключено, що з метою позбавитись від російської сировинної залежності, саме цей товарний пул китайська сторона перекине на російський ринок. До того ж іншими джерелами енергоресурсів, зокрема Казахстану та Узбекистану, витіснить російські.

Отже, Китай на сучасному етапі достатньо інтегрований в економічний простір Середньої Азії. На іншому полюсі інтеграції перебуває Російська Федерація, яка є стратегічним партнером КНР і водночас найміцнішим стримуючим фактором переростання відносин співробітництва Китаю з країнами СНД в ефективну експансію Піднебесної на пострадянському просторі. Інституційно інтеграційний простір, до якого вже втягнутий Китай, оформлений Шанхайською організацією співробітництва.

Деякі негативні зсуви у т. зв. “мирному економічному співробітництві” двох потуг – Китаю і Росії, як можна передбачити, можуть невдовзі спричинити нестиковку платіжних систем обох держав, а також зростання невдоволення сторін через розрахунки зовнішньоторгівельних операцій виключно національними валютами – юанем і російським рублем, що потягне за собою подорожчання товарної маси, плюс уведення рестрикційних обмежувальних заходів. Нагадаємо, що Росія неодноразово пропонувала перехід всіх країн-учасниць ШОС, а також ЄАЕС на розрахунки в російській валюті, тобто на рублі, що категорично заперечує Піднебесна.

Китай є ключовим партнером також Киргизької Республіки. При цьому за темпами зростання китайсько-киргизький товарооборот перевищує темпи російсько-киргизького і, як прогнозується, скоро його пережене. Зазначимо, що Киргизія зацікавила КНР низкою доволі перспективних промислових проектів. Так, у 2016 році уряд Киргизії відмовився від послуг російської фірми “РусГидро” з будівництва Верхньонаринської ГЕС і Камбаратинської ГЕС-1. Китай розглядає киргизьку пропозицію як успішний крок для досягнення позитивних результатів у вирішенні енергетичних проблем. Китайська сторона також зацікавлена в імпорті сільськогосподарських продуктів тваринного походження (зокрема молока), тому планує до 2020 р. побудувати великий агропромисловий комплекс в Чуйській області Киргизії площею 4,6 кв км під назвою “Зірка Азії”, який забезпечуватиме КНР органічною продукцією.

Серед двосторонніх документів, укладених країнами в останній час, привертають увагу: угода про технічно-економічне співробітництво, про спільну експлуатацію газопроводу “Киргиз-Китай”; співпрацю в сфері охорони здоров’я, що широко залучатиме досвід традиційної медицини Китаю; кредитну угоду щодо будівництва автомагістралі Північ – Південь; про надання Киргизії кредиту у 10 млн дол., а також про надання автомобілів керівництву Киргизії. Перелік двосторонніх домовленостей включає також Спільну декларацію про встановлення відносин стратегічного партнерства, підписану Президентом КР Алмазбеком Атамбаєвим та Головою КНР Си Цзиньпіном. На переконання президента Киргизії, такі домовленості з КНР, що спрямовані проти сучасних загроз і викликів, сприятимуть зміцненню стабільності в регіоні, а також поглиблять двостороннє співробітництво [6].

У Середній Азії, як і в інших регіонах світу, китайська сторона реалізує концепцію “*посування від близького до далекого*”, тобто поступове просування власних інтересів вперед. Ця концепція реалізується також і на таджицькому напрямі. Зростаюча економіка Китаю зацікавлена в отриманні таджицького алюмінію, бавовни, чорних металів, міді. Успішно реалізуються спільні проекти Таджикистану і КНР, серед яких робота золотодобувних підприємств “Зарафшан” і “Гірничопромислової компанії Таджикистану і Китаю”. Таджикистан також надає китайській стороні в оренду значні площі своєї території. Так, китайська компанія “Чжунтай” орендувала 5 тис. га землі в Хатлонській області Таджикистану, вклавши у розбудову інфраструктури понад 20 млн дол. для створення текстильно-промислового технопарку. За деякими підрахунками, реалізація цього проекту принесе в бюджет Таджикистану понад

20 млн. дол. Однак, існує й інша сторона медалі: паралельно зростають і борги таджицької сторони перед КНР, які складають близько 800 млн дол.

Активну позицію займає Китай і у відносинах з Туркменістаном, торговельний оборот з яким досяг майже 10 млрд дол. Основу експорту Туркменістану в Китай традиційно складає природний газ, який постачається спільно реалізованим у 2009 р. інвестиційним проектом – магістральним газопроводом, протягнутим з покладів Самандепе.

Першу позицію за обсягами торговельного обороту посідає Китай у співпраці з Узбекистаном. Цей показник у 2016 р. склав 3,2 млрд дол., що становить 17,5 % всього обсягу товарообороту країни. Російські позиції в узбецькій торгівлі зі світом перемістилися на друге місце і складають 17,3 %, а третю займає Казахстан – 8,9 %. Зазначимо, що активізація співробітництва КНР і УзР спостерігається з 2014 р., що було обумовлено досягнутими домовленостями Президента УзР Іслама Каримова з китайським керівництвом. На той час сторони підписали амбіційний 5-річний економічний план – “Програму розвитку відносин стратегічного партнерства на 2014 – 2018 рр.”, який реалізують й досі. Провідним напрямом згаданого плану є реалізація китайсько-узбецького проекту зі співробітництва з видобутку й переробки уранових руд.

Отже, за обсягом експорту в Китай Узбекистан посідає друге місце, за офіційними даними в Узбекистані діють понад 500 спільних підприємств, створених за участі китайського капіталу, а також представництва 70 компаній КНР. Сукупний обсяг китайських інвестицій в економіку УзР, за даними Центру Євразійських досліджень Китайського інституту міжнародних проблем, складає понад 7 млрд дол. [7].

Країни Середньої Азії розглядаються Китаєм як складові транзитного шляху досягнення Пекіном ринків своїх стратегічних партнерів в Перській Затоці і в Європі, тобто Великого китайського Шовкового шляху і від стабільних відносин з ними залежить реалізація провідної китайської ідеї – відродження цього економічного поясу, який китайська сторона визначає “єдиним поясом”.

Поглиблення співпраці з середньоазіатськими країнами продиктовано також і непростю ситуацією, що склалася з економічним станом центральних і західних провінцій КНР. Через розбудову безпосереднього співробітництва з сусідніми приграничними країнами Пекін намагається врівноважити внутрішній регіональний економічний дисбаланс. Реалізуються такі грандіозні плани через створення власних інтеграційних зон з оперттям на використання колосальних фінансових ресурсів за трьома напрямками: політичне співробітництво, торгівля та інвестиції. Опанувавши політичною і торговельною складовими, Пекін розгорнув широке інвестування в економіку прилеглих країн з Євразійського регіону і посів першу позицію за прямими іноземними інвестиціями в регіоні СНД. Так, у 2015 р. із 27 млрд дол. іноземних інвестицій 23,6 млрд припадало на Казахстан, а на частку Росії лише 3,4 млрд, що практично в сім разів менше казахстанських.

Підкреслимо, що переважна більшість інвестицій китайських ТНК – 98 % пов’язана енергетичним комплексом, тобто з транспортуванням нафти і газу. У той же час інвестиції Пекіну в інші сектори економіки країн Середньої Азії порівняно замалі і сягають кількох десятків мільйонів.

Середньоазіатські країни зацікавлені у поглибленні співробітництва з Китаєм перш за все тому, що завдяки китайським інвестиціям вони розбудовують власну інфраструктуру, а саме: залізничний і автомобільний транспорт, електроенергетику, телекомунікації тощо. Як результат, китайський чинник в цих сферах став незамінним модернізаційним імпульсом для розвитку національних економік.

У зв'язку з зазначеним, на думку деяких експертів, Китай, використовуючи транзитивні країни Середньої Азії, поступово просуватиметься широтними коридорами "Схід– Захід", однак поступово згоратиме інші меридіанні шляхи, вигідні Росії і Казахстану, у першу чергу від коридорів "Північ – Південь" [8]. Хоча, на нашу думку, це питання є спірним, і скоріше за все китайська сторона використовуватиме різноспрямовані шляхи й надалі, інтенсивність яких коливатиметься від світової кон'юнктури і попиту. Як свідчить наявна практика, китайські інтереси простягаються як за широтними, так і меридіанними коридорами, оскільки коридори "Північ – Південь" виводять Китай на Іран, Близький Схід, і в перспективі на Індію, – з одної сторони. Водночас, з іншої – на Північ Європи, що вже сьогодні підтверджується неприхованим інтересом Піднебесної до північного маршруту великого Шовкового шляху, який, у зв'язку з потеплінням клімату, надає змогу вийти, фактично, на весь світовий простір, опанувавши ще й географічною Північною Європи. Саме цим можна пояснити появу нової китайської стратегії і розробку нової концепції Економічного шовкового шляху, про що йшлося вище, яку Китай запропонував як альтернативу всім країнам Північної півкулі Землі на протипагу іншим економічним моделям.

Роль Росії у такому варіанті розгортання подій бачиться сконцентрованою на поєднанні її власних інтересів в Середній Азії через утворене Євразійське економічне співтовариство з китайським проектом Економічного шовкового шляху. Однак, на наше переконання, такий варіант стане можливим тільки за умови значних поступок Пекіну з боку Росії, як в пануванні на просторі СНД, так і в інших географічних точках. До того ж, Росії прийдеться обмежити власні амбіції щодо впровадження своєї монетарної системи на весь позосталий пострадянський простір, до якого Росії й досі не вдається долучити простір ШОС, оскільки таке протиріччя китайським планам і цього не дозволяють власно китайські інтереси.

Китайська Народна Республіка свою присутність в Середній Азії закріплює договірно-правовими домовленостями, що можна віднести до політичної площини співробітництва. Пекін уклав договори про стратегічне партнерство з Казахстаном, Таджикистаном і Узбекистаном, наслідком чого спостерігаємо нарощування китайської присутності в регіоні, концентрацію китайського капіталу в країнах Середньої Азії тощо. Посилення китайського чинника в регіоні спричинило приплив китайської робочої сили, вимивання місцевих робітників із займаних посад, поширення освітніх програм китайського спрямування тощо. КНР при цьому застосовує апробовані схеми. Поступове економічне опанування центральноазіатськими територіями відбувається через скуповування акцій підприємств з видобутку і переробки копалин, переважно нафти і природного газу; будівництво транспортної інфраструктури, зокрема залізниць і сухопутних логістичних центрів; розбудову і опанування зрошувальною системою, від спроможності якої залежить територія автономного Синьцзян–Уйгурського району Китаю (СУАР), що активно користується центральноазіатськими водними ресурсами.

Додамо, зазначена політика, що сповідує КНР в Середній Азії, не завжди сприяє успішному розгортанню китайських геополітичних проектів, викликаючи супротив азійських країн. Нагадаємо, що незадоволення азійських республік політикою КНР викликала побудова каналу Чорний Іртиш – Карамай, що загрожуватиме екологічному стану Казахстану [9]. Додаткових проблем Казахстану додає і несанкціонований значний потік китайських трудових мігрантів в цю азійську республіку, яких в Казахстані офіційно налічується понад 300 тисяч осіб. Китайська сторона всіляко заохочує переселенців і мігрантів, фінансуючи безліч економічних і соціальних проектів. Чисельно

збільшується китайське населення в Узбекистані, яке опановує сільськогосподарським ринком країни тощо.

Підводячи ризику, зазначимо наступне. Регіон Середньої Азії входить до сфери геополітичних інтересів як Китаю, так і Росії. Ці ядерні держави нині зіткнулися в боротьбі за лідерство в Середньо-азійському регіоні, економічні і політичні проекти цих потуг пересікаються в багатьох похідних, конкуруючи між собою.

Інтереси обох країн зіткнулися і в межах співпраці країн-членів ШОС, куди також входять країни Середньої Азії. Питання стосується також і формату співробітництва в інших міжнародних організаціях. КНР запропонувала запровадити зону вільної торгівлі серед всіх учасників ШОС, що протирічить умовам функціонування російського проекту митного союзу в межах Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), де також присутні країни середньоазійського регіону.

Середньоазійські країни зі свого боку є доволі обережними у виборі геополітичних лідерів і, використовуючи набутий історичний досвід і природну прискіпливість у прийнятті геополітичних і стратегічних рішень, успішно користуються наданими зі всіх сторін можливостями, зокрема і купівлею військової техніки, що залишилася після США. Нині практично все, що США залишили по собі на азіатському просторі СНД – зброю, техніку, розбудовану інфраструктуру тощо, – поступово концентрується в руках Москви через купівлю або пряме привласнення, тиск і шантаж місцевої влади тощо. Зазначимо також, що Росія не тільки ліквідує іноземні військові бази в країнах пострадянського простору, а й на їх оснащенні активно розбудовує власні, водночас приторговує залишеною технікою і обладнанням [10].

Аналізуючи ситуацію, що склалася на пострадянському просторі, задаєшся питанням: чому колишні республіки СРСР обрали той чи той варіант подальшого розвитку, що спонукало декотрих з них делегувати лідерство Москві? Що диктувало зовнішньополітичні уподобання? Відповіді на ці непрості питання лежать на поверхні.

Як бачимо, дотаційні країни колишнього СРСР після його колапсу за традицією обрали сильних зовнішніх партнерів, які можуть захистити, підтримати, і на яких вони у переважній більшості орієнтувались за радянської доби. Такою точкою відліку була Російська Федерація, яка і зараз є лідером простору, ядерною державою, заможною і тоталітарною. Саме Росія диктувала країнам-васалам “правила гри”, формувала і реалізовувала модель та впроваджувала в життя механізми керування цим простором.

Важливою мотивацією, яка спонукала більшість держав зробити “російський” вибір, лежить також у вимірі детермінізму їхнього географічного положення, замкненості у серединній Азії і відсутності виходу до моря. Батько американської геополітики морський капітан Альфред Тайер Мехен (*англ. Alfred Thayer Mahan, 1840–1914*) в роботі “Вплив морської сили на історію (1660–1783)” обґрунтував важливість географічного фактору у формуванні самої держави, так і її політичних інтересів. Інший американський геополітик Ніколас Спикмен (*англ. Nicholas John Spykman, 1893–1943*) також дотримувався подібної ідеї, вважав, що “сила у кінцевому рахунку створює спроможність вести успішну війну, а в географії лежать ключі до проблем воєнної і політичної стратегії” [11].

Морські шляхи і користування ними створили не одну розвинену державу, а відсутність такого багатства диктує державам другорядність і, як правило, відсталість. Тому ті ННД, які історично позбавлені морського простору, – середньоазійські республіки, Молдова, Білорусь – були приречені шукати підтримки і захисту сильних союзників, яким на той час виявилась Росія.

Водночас багатьох держав відштовхнула від російського чинника імперська політика Москви, яка доволі швидко поміняла риторику від рівності та

взаємодопомоги на диктат і шантаж. Москва й нині розглядає всю пострадянську територію власним геополітичним простором для реалізації новоімперських російських інтересів, зокрема і як ринку збуту неконкурентоспроможної продукції, так і сировинного додатку й джерела робочої сили. В геополітичному розумінні Росія вважає пострадянський простір власним надбанням, що “по праву” отримала від російської імперії. Це далеко не нові російські ідеї. Про чіткі плани щодо країн СНД керівництво Росії заявило ще у 1995 році і офіційно закріпило в документах Кремля [12]: у Стратегічному курсі РФ щодо країн-членів СНД весь пострадянський простір оголошений Москвою зоною російських інтересів і підкреслено право Росії (яке вона привласнила) захищати своїх співвітчизників зокрема, і в країнах СНД будь-якими засобами. Зазначені положення означають неповагу до прав інших держав, пряме втручання у внутрішні справи суверенних країн і пряму загрозу всім суспільствам, що входять в цей простір.

З метою утримати всі пострадянські складові в одній кишені, російське керівництво у свій час запустило в життя кілька проектів міжнародних об'єднань, серед яких і організації “Співдружності Незалежних Держав”. Однак, запустити проект, не означає його утримати під контролем. Для цього потрібні відповідні зусилля і відповідні матеріальні статки. СНД, на думку її утворювачів, мала забезпечити поступовий перехід країн, що об'єдналися, до нової форми існування, можливо і до нового інтеграційного простору. Таке, як передбачалося, дало б змогу провести політичні та економічні реформи, докорінно перебудувати економічні засади державного розвитку з тим, щоби досягти значного посування в політиці, економіці і соціальному забезпеченні населення. Рівень міждержавних домовленостей мав захистити учасників СНД від будь-яких загроз, гарантувати внутрішньодержавну стабільність і протистояння внутрішньодержавним сепаратистським тенденціям. Організація об'єднувала 12 держав колишнього єдиного геополітичного простору, які взяли на себе зобов'язання розвивати рівноправне взаємовигідне співробітництво, формувати спільний економічний простір, митну політику, захищати навколишнє середовище, взаємодіяти в гуманітарній та інших сферах. Всі разом країни СНД склали могутній природний, виробничий і науково-технічний бувший радянський потенціал, хоча не всі з них змогли ним відповідно скористатися [13].

Уведення економічних і політичних санкцій проти Росії, як загарбника і агресора, призвело до послаблення політичних і економічних позицій країни. Цим моментом вдало скористався Китай, посиливши свою присутність в пострадянському просторі.

КНР фактично опанувала ринком і транзитними можливостями Середньої Азії, простір якої може використовувати у просуванні власних економічних інтересів у різних географічних напрямках, перебираючи на себе роль головного чинника розвитку світової економіки. Основним стрижнем цієї ідеї, на переконання КНР, є реалізація концепції Економічного поясу Шовкового шляху (2013 р.), доповнена Енергетичним поясом (2017 р.), що мають дати усьому Світові нові механізми подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. 26. 05. 2014: СНГ может превратиться в придаток Китая. – Режим доступу: http://alandepo.ru/SNG_mozhet_prevratitsya_v/.
2. Центрально-азиатский регион стал зоной влияния Китая. – Режим доступу: <http://sng.today/platon/2001-centralno-aziatskiy-region-stal-zonoy-vliyaniya-kitaya.html>.
3. Карсыбеков Е. Скрамная доля Казахстана в нефтяном секторе Китая // Радио Азаттык. – Режим доступу: <http://rus.azattyq.org/>.
4. Сун Ли. Модели регионального сотрудничества между республикой Казахстаном и Синьцзяном (СУАР, КНР). – Режим доступу: <http://articlekz.com/node/3558>.
5. Ян Фань. Китай и СНГ: интеграция или экспансия. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kitay-i-sng-integratsiya-ili-ekspansiya/>
6. Алмазбек Атамбаев: “Мы стоим

на пороге новых совместных с Китаем и грандиозных для Кыргызстана проектов”. Бишкек, 11 сентября. – Режим доступа: <http://www.e-cis.info/news.php?id=6538>. 7. *Ян Фань*. Китай и СНГ: интеграция или экспансия. – Режим доступа: <http://sng.today/platon/2001-centralno-aziatskiy-region-stal-zonou-vliyaniya-kitaya.html>. 8. *Ярослав* Лисоволик, Евгений Винокуров. Китай предпочитает Казахстан. – Режим доступа: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2016/01/15/624086-kitai-predpochitaet-kazahstan>. 14 января 2016 23:12. 9. *Импорт* из Китая. Что везут из Поднебесной – топ-10 товарных ниш. – Режим доступа: <http://siblogistika.ru/import-iz-kitaya-cto-vezut-iz-podnebesnoj-top-10-tovaryx-nish/>. 10. *Зампредседателя* КНР Ли Юаньчао встретился с главой администрации президента РФ С. Ивановым (Источник: Агентство Синьхуа) 08:48.11/07/2014. – Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/n/2014/0711/c31521-8754098.html>. 11. *Жуджунь* Дин, Ковалев М.М. Путь к рыночной экономике (китайская модель реформ). – Минск, Издательский центр БГУ, 2005. – 384 с. 12. *Российско-китайское* экономическое сотрудничество. Портал внешнеэкономической информации. Министерство экономического развития Российской Федерации. – Режим доступа: // http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/. 13. *Сун Ли*. Модели регионального сотрудничества между республикой Казахстаном и Синьцзяном (СУАР, КНР). – Режим доступа: <http://articlekz.com/node/3558>.

Людмила Чекаленко

КНР – СРЕДНЯЯ АЗИЯ: РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ

Автор статьи рассматривает схему реализации Китаем концепции экономического шелкового пути в Средней Азии, исследует механизмы КНР освоения пространства среднеазиатских стран советского происхождения. При этом характеризует применены китайской стороной различные методы для достижения цели “мелких шагов”, “давления и принуждения”, “сосредоточение перед прыжком”, “шаг вперед, а два назад”, “мягкая сила” и др.

Ключевые слова: китайский фактор, постсоветские страны Средней Азии, методы и средства реализации внешнеполитических интересов, экономический шелковый путь.

Lyudmyla Chekalenko

CHINA – MIDDLE ASIA: THE REALIZATION OF THE CONCEPT OF THE ECONOMIC SILK ROAD

The author reviews the scheme of China’s implementation of the concept of the economic Silk Road in Middle Asia, examines the mechanisms used by China to seize the space of Middle Asian countries of Soviet origin. The author describes the various methods used by the Chinese side to achieve the goal: “small steps”, “pressure and coercion”, “concentration before the jump”, “a step forward, two back”, “soft power”, etc.

Keywords: Chinese factor, post-Soviet countries of Middle Asia, methods and means of realization of foreign policy interests, economic Silk Road.